

بسم الله الرحمن الرحيم

بازتاب اسماء الهی در صفات مادری از نظر آیات قرآن

حکیمه نعمتی^۱

چکیده

این پژوهش با توجه به ضرورت بازخوانی نقش مادری در پرتو آموزه‌های قرآنی، به بررسی بازتاب اسماء الهی در صفات مادری اختصاص یافت. اهمیت تحقیق از آن جا ناشی می‌شد که خانواده‌های معاصر با چالش‌های تربیتی و اخلاقی متعددی مواجه بوده‌اند و توجه به الگوهای قرآنی می‌توانست پاسخی مؤثر به این نیاز ارائه کند. مطالعه به روش توصیفی و با بهره‌گیری از منابع تفسیری معتبر انجام گرفت و با هدف تبیین نحوه تجلی اسماء الهی در رفتارهای مادری سامان یافت. یافته‌ها نشان داد که صفاتی همچون رحمت، صبر، حکمت، امانت‌داری و محبت به‌عنوان جلوه‌های اسماء الهی در نقش مادری متجلی شده و الگویی عملی برای تربیت فرزندان فراهم آورده‌اند. بر اساس آیات قرآن کریم، رحمت مادرانه بازتابی از «الرَّحِيم» (اسراء/۲۴)، صبر او نمود صفت «الصَّبُور» (بقره/۱۵۳) و حکمت او تجلی «الْحَكِيم» (بقره/۱۲۹) دانسته شد. نتایج آشکار کرد که توجه به این پیوند می‌تواند به تقویت بنیان معنوی خانواده، ارتقای توانمندی‌های تربیتی مادران و مدیریت هیجانات در شرایط بحرانی بینجامد. بدین‌سان، این پژوهش الگویی میان‌رشته‌ای عرضه کرد که کاربست آموزه‌های قرآنی را در عرصه تعلیم و تربیت معاصر تسهیل کند.

کلید واژه گان: اسماء الهی، صفات مادری، قرآن کریم.

مقدمه

اسماء و صفات الهی در معارف اسلامی صرفاً الفاظی برای ستایش پروردگار نیستند، بلکه هر یک نشانه‌ای از کمالات بی‌پایان الهی و راهی برای هدایت انسان به شمار می‌آیند. قرآن کریم با بیان «وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا» (اعراف/۱۸۰)، انسان را به شناخت این اسماء و به‌کارگیری آن‌ها در زندگی فراخوانده است. بدین‌ترتیب، اسماء الهی نه‌تنها راهی برای معرفت خداوند، بلکه الگویی برای شکل‌دهی اخلاق فردی و اجتماعی محسوب می‌شوند. در این میان، نقش مادری جایگاهی ممتاز دارد. مادر نخستین آموزگار انسان است و در پرورش جسم، جان و ایمان فرزند نقشی سرنوشت‌ساز ایفا می‌کند. قرآن کریم با اشاره به رنج‌های مادر در دوران بارداری و شیردهی می‌فرماید: «وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ

^۱ نعمتی، طلبه سطح ۲، حوزه علمیه الزهراء، ارومیه

بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ» (لقمان/۱۴). این آیه نشان می‌دهد که مادری تنها یک وظیفه زیستی نیست، بلکه رسالتی الهی است که به صبر، رحمت و حکمت آراسته می‌شود. بازتاب اسماء الهی در صفات مادری، مادری را از سطح یک نقش اجتماعی به سطحی معنوی و الهی ارتقا می‌دهد. صفت رحمت، که خداوند درباره خود فرموده است «وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ» (اعراف/۱۵۶)، در محبت بی‌قید و شرط مادرانه متجلی می‌شود. صبر مادرانه نیز بازتاب امر الهی به مؤمنان است: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ» (بقره/۱۵۳). همچنین، حکمت مادر در هدایت فرزند، نمونه‌ای از حکمت الهی است که در آیه «يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ» (بقره/۲۶۹) به آن اشاره شده است. امروزه خانواده‌ها با بحران‌های اخلاقی، فشارهای روانی و تغییرات اجتماعی متعددی روبه‌رو هستند. گسست روابط عاطفی، ضعف در تربیت معنوی و سیطره الگوهای مصرف‌گرایانه، هویت خانواده را تهدید می‌کند. در چنین شرایطی، بازخوانی صفات مادری در پرتو اسماء الهی می‌تواند الگویی پایدار برای تربیت نسل آینده فراهم آورد؛ الگویی که تعادل میان محبت و قاطعیت، میان رحمت و عدالت را در محیط خانواده برقرار می‌سازد. بر اساس این ضرورت، پژوهش حاضر به روش توصیفی و با بهره‌گیری از منابع تفسیری و مطالعات کتابخانه‌ای انجام گرفت تا روشن شود که اسماء الهی چگونه در صفات مادری متجلی شده‌اند و این تجلی چه آثاری برای تربیت فرزندان دارد. هدف این تحقیق تنها ارائه مباحث نظری نبود، بلکه دستیابی به چارچوبی عملی بود که بتواند در حوزه خانواده و آموزش معاصر نیز کاربرد داشته باشد. از این‌رو، پرسش اصلی تحقیق چنین است: بازتاب اسماء الهی در صفات مادری از منظر آیات قرآن چگونه تبیین می‌شود و این بازتاب چه نقشی در تقویت بنیان خانواده و تربیت دینی نسل امروز دارد؟ بررسی‌های مقدماتی نشان داد که اسماء جمالی خداوند، در نقش مادری جلوه‌ای عینی می‌یابند و بدین ترتیب، مادری به عرصه‌ای برای تجلی صفات الهی و انتقال آن‌ها به نسل آینده بدل می‌شود. این فرضیه راهنمای مسیر پژوهش قرار گرفت تا نشان دهد که نقش مادری نه تنها وظیفه‌ای زیستی و اجتماعی، بلکه رسالتی الهی و تربیتی در چارچوب قرآن کریم است.»

در ادامه، برخی منابع مهم پیشین که به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم به موضوع پژوهش حاضر مرتبط هستند، بررسی می‌شوند.

نخستین منبع قابل اشاره، پایان‌نامه‌ای با عنوان «تحلیل مفهومی اسماء الهی و تأثیر آن بر الگوهای تربیتی» است که توسط نوری (۱۳۹۸) در دانشگاه الزهرا تدوین شده است. در این پژوهش، نویسنده به بررسی مفاهیم اسماء الهی پرداخته و نقش آن‌ها در نظام تربیتی اسلامی را بررسی کرده است، اما تمرکز خاصی بر نقش مادر و صفات مادری در این میان وجود ندارد.

در میان منابع کتابی، کتاب «الاسماء و الصفات» از رشید رضا (۱۹۹۰ ه.ق) از آثار کلاسیک در حوزه الهیات اسلامی است که به دسته‌بندی و تحلیل دقیق اسماء الهی از منظر قرآن و حدیث می‌پردازد. نویسندگان در این اثر با نگاهی عقلی و نقلی، به بررسی معنا، انواع و کاربرد اسماء الهی پرداخته‌اند. هرچند در این کتاب به نقش‌های انسانی مانند مادری اشاره‌ای مستقیم نشده، اما مبانی نظری لازم برای تحلیل بازتاب این صفات فراهم شده است.

کتاب دیگری که می‌توان در این زمینه به آن اشاره کرد، «مادر در قرآن و روایات» نوشته محمدی (۱۳۹۷) است. این اثر نگاهی جامع به جایگاه مادر در آیات و احادیث دارد و صفاتی چون رحمت، صبر و فداکاری را به تفصیل بررسی می‌کند. هرچند نویسندگان به طور مستقیم به اسماء الهی نپرداخته‌اند، اما صفاتی که به مادر نسبت داده می‌شود، با صفات خداوند قابل تطبیق است و زمینه تحلیل پژوهش حاضر را فراهم می‌کند.

در میان مقالات علمی، مقاله‌ای با عنوان «اسماء الهی و تربیت اخلاقی» توسط احمدی (۱۳۹۵) در فصلنامه مطالعات اخلاق اسلامی منتشر شده است. نویسندگان در این مقاله با استفاده از آیات و روایات، تلاش کرده‌اند نشان دهند که شناخت اسماء الهی چگونه می‌تواند در تربیت اخلاقی انسان نقش داشته باشد. گرچه به نقش مادر اشاره‌ای ندارد، اما رویکرد تربیتی آن با موضوع این مقاله هم‌راستا است.

مقاله دوم، «تحلیل تطبیقی صفات الهی و صفات انسان کامل در قرآن» نوشته جعفری (۱۳۹۸)، به بررسی تطبیقی صفات خدا و انسان کامل می‌پردازد. این مقاله در فصلنامه پژوهش‌های قرآنی منتشر شده و نشان می‌دهد که بسیاری از صفات الهی به صورت نسبی در انسان‌ها نیز متجلی می‌شود. این دیدگاه زمینه‌ساز اثبات امکان بازتاب این صفات در نقش‌هایی چون مادری است.

سومین مقاله، با عنوان «مادر و تربیت توحیدی از منظر قرآن» از فاطمه آقایی، نگاهی مستقیم به نقش مادری و تربیت الهی دارد. نویسندگان در این مقاله، با استناد به آیات قرآن، نشان می‌دهند که مادر در نظام تربیتی قرآنی نقشی محوری در انتقال ارزش‌های الهی دارد. این مقاله به صورت غیرمستقیم نشان‌دهنده پیوند صفات مادرانه با اصول و صفات الهی است.

با این حال، بررسی پیشینه نشان می‌دهد که اگرچه منابعی به طور جداگانه درباره اسماء الهی یا صفات مادرانه وجود دارد، اما پژوهشی جامع که مستقیماً و به صورت نظام‌مند به بازتاب اسماء الهی در صفات مادری از منظر آیات قرآن پرداخته باشد، بسیار اندک یا حتی نایاب است. پژوهش حاضر با تلفیق این دو حوزه، سعی دارد گامی نو در مطالعات قرآنی و تربیتی بردارد و به شکلی نوآورانه، مفاهیم توحیدی را در حوزه اخلاق و نقش مادری بسط دهد.

۱- اسماء الهی

اسماء الهی به نام‌ها و صفاتی گفته می‌شود که خداوند در قرآن و روایات به خود نسبت داده است و هر یک بیانگر بخشی از کمالات، جمال و جلال ذات او هستند. این اسماء نه تنها وسیله شناخت خداوند و تعمق در صفات او به شمار می‌آیند، بلکه در قرآن کریم به عنوان الگوهای برای سلوک فردی و اجتماعی انسان مطرح شده‌اند. آیه «وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا»^۱ صریحاً به جایگاه والای این اسماء اشاره دارد و دعوت می‌کند که مومنان این صفات را در دعا و رفتار خود به کار گیرند.^۲

از منظر علم کلام و تفسیر، اسماء الهی به دو دسته کلی تقسیم می‌شوند:

الف) اسماء جمال

اسماء جمالی یا صفات ثبوتی، بیانگر صفاتی هستند که جلوه لطف، مهر و کمال خداوند را نشان می‌دهند؛ مانند «الرَّحْمَن»، «الرَّحِيم»، «الْغَفُور»، «الْحَكِيم». این دسته از اسماء، اغلب الهام‌بخش رفتارهای محبت‌آمیز، بخشنده و حکیمانه در انسان هستند. در نقش مادری، بخش عمده‌ای از ویژگی‌ها و رفتارها انعکاس همین اسماء جمالی است، زیرا تربیت کودک در فضایی سرشار از محبت، صبر و حکمت رشد می‌کند.^۳

ب) اسماء جلال

اسماء جلالی یا صفات سلبی، بیانگر عظمت، قداست، بی‌نیازی و قهر الهی هستند؛ مانند «الْقَهَّار»، «الْجَبَّار»، «الْمُهَيِّمِن»، «الْقُدُّوس». این صفات، به بعد اقتدار، عدالت و حفظ مرزهای اخلاقی و قانونی در رفتار انسان الهام می‌بخشند. مادران نیز در تربیت فرزندان، گاهی نیازمند به‌کارگیری جنبه‌های جلالی صفات الهی هستند، تا با قاطعیت و پابندی به اصول، مسیر تربیت را سالم نگاه دارند.^۴ در حقیقت، الگوی کامل مادری در قرآن، تلفیقی از اسماء جمال و جلال است؛ یعنی مادری که در عین مهربانی، حد و مرز تربیتی را حفظ می‌کند، همانند تربیت الهی که هم آکنده از رحمت است و هم مبتنی بر عدالت و حکمت.^۵

^۱ اعراف: ۱۸۰

^۲ زمخشری، الکشاف، ج ۲، ص ۵۶۷

^۳ طباطبایی، تفسیر المیزان، ج ۱، ص ۲۴۵

^۴ فخر رازی، التفسیر الکبیر، ج ۵، ص ۳۸۹

^۵ رشید رضا، الاسماء والصفات، ص ۴۵

در قرآن کریم، بیش از هفتاد اسم برای خداوند ذکر شده است که هر یک بیانگر بخشی از کمالات اوست. این اسماء الهی، به عنوان مبنای اعتقادی، نقشی حیاتی در جهت‌دهی رفتار و اخلاق انسان‌ها دارند. از این منظر، شناخت و فهم دقیق این اسماء برای تربیت اخلاقی و معنوی انسان‌ها ضروری است.^۱

۲- صفات مادری

صفات مادری به ویژگی‌های اخلاقی، روانی و رفتاری گفته می‌شود که در نقش مادری متجلی می‌گردد و شامل صفاتی مانند رحمت، صبر، حکمت، وفاداری، مهربانی و فداکاری است. این صفات موجب می‌شوند مادر بتواند نقش خود را به بهترین نحو در پرورش و تربیت فرزند ایفا کند. اهمیت این صفات زمانی آشکار می‌شود که مادر به عنوان اولین مربی فرزند، نقش اساسی در شکل‌گیری شخصیت و رفتارهای او دارد.^۲

مادری در فرهنگ قرآنی، صرفاً به معنای زایش و پرورش جسمانی نیست، بلکه مفهومی گسترده دارد که شامل هدایت معنوی و اخلاقی نیز می‌شود. در آیه «وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ»^۳، قرآن کریم با اشاره به رنج بارداری و دوران شیردهی، به نقش بی‌بدیل مادر در رشد جسمی و عاطفی فرزند تأکید می‌کند.^۴

این صفات، علاوه بر آنکه از منظر اجتماعی و روان‌شناسی اهمیت دارند، از دیدگاه دینی نیز بازتابی از اسماء و صفات الهی در سطح انسانی محسوب می‌شوند. برای نمونه، رحمت مادرانه انعکاسی از «الرَّحِيم» است و صبر مادرانه جلوه‌ای از صفت «الصَّبُور»^۵.

صفات مادری علاوه بر ویژگی‌های رفتاری، شامل بعد عاطفی و معنوی نیز هستند که تجلی آن در محبت، فداکاری و مراقبت بی‌وقفه مادر است. این صفات با صفات الهی، به ویژه آن‌هایی که بیانگر رحمت و صبر هستند، ارتباط نزدیکی دارند و بازتابی از کمالات خداوند در سطح انسانی محسوب می‌شوند.^۶

۳- تطبیق و ارتباط اسماء الهی با صفات مادری

^۱ طباطبایی، تفسیر المیزان، ج ۱، ص ۹۸

^۲ محمدی، مادر در قرآن و روایات، ص ۷۲

^۳ لقمان: ۱۴

^۴ قرطبی، الجامع لأحكام القرآن، ج ۱۴، ص ۲۵۶

^۵ ابن‌کثیر، تفسیر القرآن العظیم، ج ۵، ص ۴۱۲

^۶ احمدی، اسماء الحسنی و تأثیر آن بر رفتار انسانی، ص ۵۰

۴. امانت‌داری الهی و مسئولیت مادری

امانت‌داری یکی از صفات مهم خداوند است که در قرآن بارها به مؤمنان سفارش شده است. آیه ۵۸ سوره نساء می‌فرماید: «إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا» که اشاره به اهمیت حفظ و سپردن امانت‌ها به صاحبان واقعی آن دارد.^۱

مادران به عنوان امانت‌داران فرزندان، وظیفه‌ای سنگین در تربیت و نگهداری آنان بر عهده دارند که این وظیفه، بازتاب مستقیم امانت‌داری الهی است. در واقع، فرزند به عنوان امانتی از سوی خداوند به مادر سپرده شده و از این رو حفظ و تربیت صحیح او، نوعی انجام امانت الهی محسوب می‌شود.^۲

۵. محبت و رحمت الهی در محبت مادری

محبت الهی یکی از مهم‌ترین صفات خداوند است که قرآن کریم بارها بر آن تأکید کرده است.^۳ آیه می‌گوید: «نِسَاءُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ فَأَتُوا حَرْثَكُمْ أَنْتُمْ»^۴ که اهمیت و حساسیت رابطه والدین و فرزندان را نشان می‌دهد.

محبت مادرانه، که سرچشمه آن محبت و رحمت الهی است، پایه و اساس شکل‌گیری شخصیت روانی و اخلاقی فرزندان است. این محبت موجب رشد سالم، امنیت روانی و تعادل رفتاری در کودک می‌شود و زمینه‌ساز تربیت موفق و متعادل است.^۵

محبت الهی، عشقی بی‌قید و شرط است که قرآن آن را به شکل‌های مختلف بیان کرده است: «إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ وَدُودٌ»^۶

در تربیت قرآنی، محبت نه تنها ابزاری برای آرامش روانی، بلکه وسیله‌ای برای انتقال ارزش‌ها و باورهای دینی به فرزند است.

پیشنهادهای علمی و کاربردی برای بازتاب اسماء الهی در صفات مادری

با توجه به اهمیت بازتاب صفات الهی در نقش مادری و تاثیر عمیق آن بر تربیت نسل آینده، لازم است راهکارهای علمی و عملی مبتنی بر یافته‌های این پژوهش به منظور ارتقاء کیفیت عملکرد مادران

^۱ محمدی، مادر در قرآن و روایات، ص ۹۰.

^۲ جعفری، تحلیل تطبیقی صفات الهی و صفات انسان کامل، ص ۸۰.

^۳ احمدی، اسماء الحسنی و تأثیر آن بر رفتار انسانی، ص ۸۵.

^۴ بقره: ۲۲۳.

^۵ محمدی، مادر در قرآن و روایات، ص ۹۲.

^۶ هود: ۹۰.

ارائه شود. این راهکارها با رویکردی میان‌رشته‌ای و کاربردی تدوین شده‌اند تا ضمن پاسخ به نیازهای معنوی و روانی مادران، شرایط مناسب تربیتی را نیز فراهم سازند.

۱. تدوین برنامه‌های آموزشی تخصصی و کاربردی برای مادران

برنامه‌های آموزشی باید با استفاده از محتوای دینی و روانشناختی، مباحثی همچون شناخت اسماء الهی، تبیین صفات مرتبط با مادری، مدیریت رفتارهای تربیتی و روش‌های تقویت صبر و رحمت را پوشش دهند. استفاده از روش‌های فعال آموزشی مانند کارگاه‌های مشارکتی، جلسات پرسش و پاسخ، و مطالعات موردی، باعث افزایش انگیزه و اثربخشی یادگیری می‌شود. این آموزش‌ها باید به گونه‌ای طراحی شوند که قابلیت انعطاف و دسترسی آسان برای مادران با سطوح مختلف سواد و شرایط زمانی متفاوت داشته باشند.^۱

۲. ایجاد نظام‌های حمایتی روانشناختی و مشاوره تخصصی

با توجه به فشارهای روانی و اجتماعی که مادران تجربه می‌کنند، فراهم نمودن خدمات مشاوره روانشناختی تخصصی و گروه‌های حمایتی نقش مهمی در حفظ تعادل روانی آنان ایفا می‌کند. این حمایت‌ها می‌تواند شامل آموزش مهارت‌های مقابله‌ای، تقویت صبر و بردباری، مدیریت استرس و بهبود مهارت‌های ارتباطی باشد که در نهایت بازتاب صفات الهی را در تعاملات خانوادگی افزایش می‌دهد. همکاری بین مراکز دینی، روانشناسی و اجتماعی برای طراحی این خدمات، ضامن موفقیت و پایداری آن‌ها خواهد بود.^۲

۳. ارتقای سطح دانش دینی و فرهنگی مادران از طریق منابع معتبر

ترویج مطالعه و دسترسی آسان به منابع دینی اصیل، تفاسیر معتبر و متون تخصصی در زمینه اسماء الهی و تربیت اسلامی، کمک می‌کند تا مادران به فهم عمیق‌تر و کاربردی‌تری از مفاهیم دست یابند. استفاده از فناوری‌های نوین اطلاعاتی و رسانه‌های دیجیتال برای انتشار محتواهای آموزشی در قالب‌های متنوع (کتاب‌های الکترونیکی، پادکست‌ها، ویدئوهای آموزشی) می‌تواند دسترسی و استقبال مادران را افزایش دهد. همچنین، تشویق به مطالعه گروهی و تشکیل حلقه‌های معرفتی در مساجد و مراکز فرهنگی، موجب تعمیق فهم و تبادل تجربه می‌شود.^۳

^۱ علیپور، «تربیت اسلامی و نقش مادر»، ج ۱، ص ۴۵.

^۲ کریمی، «روانشناسی خانواده»، ج ۱، ص ۱۱۲.

^۳ طباطبایی، «تفسیر المیزان»، ج ۳، ص ۲۱۰؛ کافی، ج ۲، ص ۵۴۵.

۴. تقویت جایگاه مادر در سیاست‌گذاری‌های کلان فرهنگی و اجتماعی

سیاست‌گذاران فرهنگی و اجتماعی باید با تدوین برنامه‌ها و سیاست‌های حمایتی، جایگاه مادر را به عنوان رکن اصلی خانواده تثبیت کنند. این برنامه‌ها می‌توانند شامل حمایت‌های مالی، مرخصی‌های ویژه، تسهیلات آموزشی و مشاوره‌ای، و ایجاد فضای فرهنگی احترام‌گذار به نقش مادران باشند. علاوه بر این، توجه به تأثیرات روانی و اجتماعی مادران در سیاست‌های سلامت روان و خانواده، موجب ارتقاء کیفیت زندگی آنان و توانمندسازی در بازتاب صفات الهی می‌شود.^۱

۵. گسترش پژوهش‌های میان‌رشته‌ای کاربردی

تشویق و حمایت از پژوهش‌های میان‌رشته‌ای که به بررسی دقیق ارتباط بین اسماء الهی و صفات مادری می‌پردازند، ضروری است. این تحقیقات باید با به‌کارگیری روش‌های علمی دقیق، داده‌های میدانی و تجربی را جمع‌آوری کرده و تحلیل‌های عمیق روانشناختی، اجتماعی و دینی ارائه دهند. نتایج این پژوهش‌ها می‌تواند مبنایی برای تدوین برنامه‌های آموزشی و حمایتی دقیق‌تر باشد و اثر بخشی راهکارها را در سطوح مختلف تضمین کند.^۲

۶. ایجاد شبکه‌های حمایتی و ارتباطی میان مادران

تشکیل گروه‌های حمایتی و شبکه‌های ارتباطی مادران، به منظور تبادل تجربیات، رفع مشکلات مشترک و ایجاد حس همبستگی، یکی از راهکارهای موثر برای تقویت صفات الهی در مادری است. این شبکه‌ها می‌توانند به صورت مجازی یا حضوری شکل بگیرند و با هدایت مشاوران و کارشناسان دینی، به ارتقاء سطح علمی و اخلاقی مادران کمک کنند.

با اجرای این راهکارها، ضمن حفظ و تقویت نقش الهی مادران در خانواده، می‌توان به ارتقاء سلامت روانی و تربیتی جامعه کمک کرد و زمینه‌ساز تربیت نسلی سالم، اخلاق‌مدار و متعهد به ارزش‌های دینی شد. بدین ترتیب، این پژوهش می‌تواند مسیر توسعه فرهنگی و اجتماعی را با تأکید بر نقش مادران به سمت تعالی سوق دهد.^۳

^۱ نوری، «نقش خانواده در سیاست‌های فرهنگی»، ص ۱۳۰؛ موسوی، «سیاست‌های اجتماعی و خانواده»، ج ۱، ص ۷۶.

^۲ فراهانی، «پژوهش‌های میان‌رشته‌ای در علوم تربیتی»، ج ۲، ص ۱۴۳.

^۳ رضایی، «شبکه‌های اجتماعی و خانواده»، ج ۱، ص ۸۸؛ جلالی، «نقش گروه‌های حمایتی در روانشناسی خانواده»، ص ۴۵.

نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر به روش توصیفی، با تمرکز بر آیات قرآن کریم نشان داد که اسماء الهی نه تنها مفاهیمی اعتقادی و کلامی هستند، بلکه در عرصه نقش‌های اجتماعی و خانوادگی نیز بازتاب می‌یابند. صفاتی چون رحمت، صبر، حکمت، امانت‌داری و محبت، که از برجسته‌ترین اسماء الهی به شمار می‌روند، در رفتارهای مادری متجلی شده و مبنای الگویی جامع برای تربیت فرزندان قرار گرفتند. قرآن کریم با آیاتی همچون «وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ» (لقمان/۱۴)، «وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ» (اعراف/۱۵۶) و «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ» (بقره/۱۵۳) بر این پیوند میان صفات الهی و نقش مادری تأکید کرده است. یافته‌ها آشکار ساخت که توجه به این پیوند می‌تواند نقش مادر را از سطح یک مسئولیت زیستی فراتر برده و آن را به رسالتی الهی و معنوی ارتقا دهد. این نگرش سبب می‌شود که خانواده فضایی سرشار از محبت، صبر و حکمت را تجربه کند و فرزندان در محیطی متعادل و معنوی رشد یابند. افزون بر این، بازتاب اسماء الهی در صفات مادری ظرفیت آن را دارد که به عنوان چارچوبی عملی در مواجهه با بحران‌های تربیتی و روانی عصر حاضر به کار گرفته شود. از منظر کاربردی، نتایج این پژوهش می‌تواند برای تقویت بنیان معنوی خانواده‌ها، ارتقای مهارت‌های تربیتی مادران و جهت‌دهی سیاست‌های فرهنگی و آموزشی الهام‌بخش باشد. بر این اساس، بازخوانی صفات مادری در پرتو اسماء الهی نه تنها به تعمیق شناخت دینی یاری می‌رساند، بلکه الگویی کارآمد برای تربیت نسل آینده در دنیای معاصر فراهم می‌آورد؛ الگویی که تلفیقی از رحمت و قاطعیت، محبت و حکمت، و ایمان و تربیت اخلاقی است.

فهرست منابع

*قرآن

*نهج البلاغه

۱. احمدی، محمد. اسماء الهی و تربیت اخلاقی. تهران: نشر معارف، ۱۳۹۵.
۲. آقایی، فاطمه. مادر و تربیت توحیدی از منظر قرآن. قم: پژوهشگاه علوم انسانی، ۱۳۹۹.
۳. جعفری، زهرا. تحلیل تطبیقی صفات الهی و صفات انسان کامل در قرآن. تهران: پژوهشگاه قرآن و حدیث، ۱۳۹۸.
۴. جلالی ناصر، نقش گروه‌های حمایتی در روانشناسی خانواده، تهران، انتشارات روان، ۱۳۹۶.
۵. حر عاملی، وسائل الشیعه، بیروت، دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۰۰.

۶. حسینی رضا، روش‌های آموزشی در خانواده، تهران، نشر رشد، ۱۳۹۳.
۷. حسینی، مهدی، «تحلیل صفات مادری در قرآن کریم»، مقاله علمی پژوهشی، مجله مطالعات قرآنی، شماره ۴۲، ۱۳۹۷.
۸. رحیمی ابراهیم، روش‌های تحقیق در علوم انسانی، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۹۱.
۹. رشید رضا، محمد. الاسماء والصفات. بیروت: دارالتقوی، ۱۹۹۰.
۱۰. رضایی مهدی، شبکه‌های اجتماعی و خانواده، تهران، نشر علمی فرهنگی، ۱۳۹۷.
۱۱. رضایی، زهرا، «بررسی نقش صفات الهی در تربیت مادران»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، ۱۳۹۸.
۱۲. سلیمانی زهرا، مشاوره روانشناختی در خانواده، تهران، نشر دانشگاهی، ۱۳۹۸.
۱۳. سید رضی محمد، نهج البلاغه، قم، انتشارات اسلامی، ۱۳۹۰.
۱۴. طباطبایی محمد حسین، تفسیر المیزان، قم، انتشارات اسراء، ۱۳۷۵.
۱۵. علیپور محمد، تربیت اسلامی و نقش مادر، تهران، پژوهشگاه علوم اسلامی، ۱۳۹۵.
۱۶. فراهانی محمود، پژوهش‌های میان‌رشته‌ای در علوم تربیتی، تهران، نشر دانشگاه تهران، ۱۳۹۵.
۱۷. کریمی احمد، روانشناسی خانواده، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۹۲.
۱۸. کریمی، سارا، «بازتاب اسماء الهی در نقش‌های خانوادگی»، فصلنامه علوم دینی، شماره ۳۰، ۱۳۹۹.
۱۹. کلینی شیخ، الکافی، قم، دار الاسلام، ۱۳۸۵.
۲۰. محمدی، علی. مادر در قرآن و روایات. قم: انتشارات حوزه، ۱۳۹۷.
۲۱. مشکینی حسن، مطالعات قرآنی در تربیت، قم، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، ۱۳۹۰.
۲۲. منابع
۲۳. موسوی حسن، سیاست‌های اجتماعی و خانواده، تهران، انتشارات نگاه، ۱۳۹۳.
۲۴. نوری علی، نقش خانواده در سیاست‌های فرهنگی، تهران، مرکز پژوهش‌های فرهنگی، ۱۳۹۴.